

10. *Johnson S.* A Dictionary of the English Language. A Digital Edition of the 1755 Classic [Електронний ресурс] / Johnson Samuel. – Режим доступу: <http://johnsonsdictionaryonline.com/>
11. *Milroy J.* Authority in Language: Investigating Language Description or Standardisation (Language, Education, and Society) / J. Milroy, L. Milroy. – London : Routledge & Kegan Paul Books Ltd, 1991.
12. *Milroy J.* Authority in Language: Investigating Standard English / James Milroy and Lesley Milroy. – London : Routledge, 1999. – 195 p.
13. *Nevalainen T.* English / Terttu Nevalainen // Germanic Standardizations: Past to Present. Impact: Studies in language and society 18. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2003. – P. 127-156.
14. *Smart B. H.* The Practice of Elocution [Електронний ресурс] / Smart Benjamin H. – London : Longman, Brown, Green and Longmans, 1842. – Режим доступу : <http://www.archive.org/stream/practiceofelocut00smariala#page/n5/mode/2up>

Семененко Г. Н. Кодифікація стандартного варіанта англійського мови в ранненоанглійський період: лексический склад.

В статті досліджуються деякі особливості вибору лексическої норми та її кодифікації в ранненоанглійському мові в межах теорії стандартизації Е. Хаугена. Аналізуються передумови вибору східно-центрального діалекта середньоанглійського мови як основи для формування стандарту. Визначається роль перших лексикографів в розв'язанні проблем суперечливого використання лексических одиниць та встановленні експліцитного нормативного мовного кодексу.

Ключеві слова: стандартизація, кодифікація, ранненоанглійський мови, перші лексикографи, С. Джонсон.

Semenenko G. M. Codification of the standard in Early Modern English: lexis.

The article studies the process of the lexical norm selection and its further codification in Early Modern English using the standardization model put forward by E. Haugen. The prerequisites for selecting the East Midland dialect of Middle English as a basis for the emerging standard are analyzed as well as the role of the first lexicographers in solving the problem of controversial usage of lexis and setting the explicit normative language code.

Keywords: standardization, codification, Early Modern English, first lexicographers, S. Johnson.

Сергієнко К. П.

Київський національний лінгвістичний університет

ВВІЧЛИВІСТЬ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНА КАТЕГОРІЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ АНГЛІЙЦІВ ТА УКРАЇНЦІВ

Дана стаття присвячена вивченню відображення поняття ввічливості у свідомості англійців і українців. Для українців ввічливість – це прояв шанси до людей, з якими спілкуєшся, до людей старших за віком. Англійці ж вважають, що ввічливість – це прояв уваги та поваги до почуттів, потреб усіх людей. Представники обох культур досягають своєї мети за допомогою гарної мови, красивих жестів, бездоганної поведінки.

Ключові слова: ввічливість, повага, увага, шанса.

Актуальність даного дослідження обумовлена зростанням ролі міжкультурної комунікації, формуванням нових вимог до якості міжкультурного комунікативного процесу, результативність якого залежить від уміння володіти лінгвальними і прагматичними засобами висловлення категорії ввічливості, яка в кожній країні ґрунтується на власних етнокультурних цінностях.

Предметом дослідження є відмінності у розумінні категорії ввічливості англійцями та українцями.

Об'єктом дослідження є КАТЕГОРІЯ ввічливості як складова лінгвокультурної свідомості англійців і українців.

Метою дослідження є вивчення КАТЕГОРІЇ ввічливості як складової картини світу англійців та українців. Відповідно до мети поставлено таке завдання: вивчити особливості усвідомлення і визначення категорії ввічливості та похідних від нього понять й комунікативних конвенцій англійцями та українцями, віднайти спільне і відмінне в усвідомленні ввічливості як культурно маркованої категорії.

Матеріалом дослідження є дані, отримані в результаті проведеного асоціативного експерименту в формі анкетування.

Ввічливість як предмет наукового дослідження традиційно пов'язують з культурою мови, мовним етикетом, яким приділяється велика увага (Гольдін В., Граудіна Л., Формановська Н. та ін.). У кінці ХХ ст. з'явилась велика кількість робіт, які присвячені питанню ввічливості і різним аспектам її вивчення як зарубіжними (Арндт Х., Блюм-Кулька Ш., Браун. П., Гуді Е., Каспер Г., Кульмас Ф., Кашер А., Кочман Т., Лакофф Р., Левінсон С., Сіфіану М., Уотс Р., Фрейзер Б., Хаус Дж., Хванг Дж.-Р. та ін.), так і вітчизняними вченими (Бабич Н. Д., Білоус М. П., Богдан С. К., Литовченко В. Н., Мельничук О. С., Миронюк О. М., Плющ Н. П., Стельмахович М. Г., Телеки М. М., Шинкарук В. Д.).

Зважаючи на велику кількість різних поглядів науковців на тлумачення категорії ввічливості, для нас важливим є з'ясувати, як саме носії англійської та української культур розуміють дане поняття. З цією метою нами був проведений асоціативний експеримент в формі анкетування. В ньому взяли участь представники обох культур (по 30 чоловік, всього 60 чоловік). Інформанти були представниками однієї соціальної групи (студенти, менеджери, вчителі, викладачі) та вікової категорії 20-35 років. Анкета складалася із трьох пунктів, в якій опитуваним було запропоновано дати відповідь на запитання, що таке ввічливість і яка людина вважається ввічливою, та навести приклади ввічливої поведінки.

Зробивши аналіз отриманих даних, можна прийти до висновку, що розуміння ввічливості англійцями та українцями в деяких аспектах перетинаються, а в деяких повністю розходяться.

Так, узагальнивши результати відповідей на запитання: "Що таке ввічливість?", ми можемо представити їх таким чином: англійці відповіли, що ввічливість – це:

- виявлення поваги, розуміння, турботи про інших людей – 67%;
- створення дружніх, безконфліктних стосунків – 40%;
- дотримання правил етикету – 33,3%;
- ненав'язування своїх ідей, незмушування інших виконувати свої побажання – 20%;
- спосіб досягнення якоїсь своєї мети – 20%.

Розглянувши відповіді українців на це ж запитання, ми отримали такі тлумачення ввічливості:

- дотримання правил етикету – 60%;
- шанобливе, поважне ставлення до людей, гуманність – 41%;
- тактовність, делікатність – 40%;
- позитивність, привітність – 36%;
- вихованість, пристойність – 18%.

Ми чітко бачимо, що розуміння ввічливості в двох культурах дещо відрізняється. Так, для англійців ввічливість – це, перш за все, виявлення поваги, турботи, розуміння до інших і усвідомлення того, як наші дії можуть вплинути на них (respect, care,

understanding and being a ware of other people and how our action might affect them), сприймання кожної людини як живого створіння (viewing every individual as a human being). В той час, коли українцями ввічливість сприймається, в першу чергу, як дотримання правил етикету.

Не менш важливою складовою (пропозиційним компонентом) концепту ввічливість є в свідомості англійців створення дружніх, безконфліктних стосунків. Вони описують це так: ввічливість змащує зубці людської взаємодії (a special oil that lubricates the cogs of human interaction, a kind of glue that is important for social cohesion), сприяє дружнім відносинам (fostering friendly relations), допомагає уникнути потенційних конфліктів (avoiding potential conflicts), не ображає (not off ending), не створює додаткових проблем (not creating extra difficulty). В українців на другому місці – шанобливе, поважне, гуманне ставлення до людей, при цьому акцентується увага на шанобливому ставленні до людей похилого віку, людей старших за віком, за чином, чого ми не побачили у відповідях англійців.

Далі відмінність полягає в тому, що 33,3% англійців асоціюють ввічливість із дотриманням правил етикету в той час, коли 40% українців співвідносять ввічливість із тактовністю і делікатністю, а наступні 36% – із позитивністю і привітністю, що англійці не згадали в жодному із тлумачень ввічливості, проте використовували дані поняття при характеристиці ввічливої людини. Для опису етикету англійці наводять такі значення: гарні манери (good manners), бути чемним та культурним (being courteous and cultivated), правила пристойності (decorum), поводитися соціально прийнятно (a notion how to behave in a socially acceptable way).

Аналізуючи наступні визначення, ми чітко бачимо, що істотною відмінністю у сприйманні англійцями й українцями ввічливості є те, що для англійців ввічливість – це ненав'язування своїх думок, вчинків, бажань іншій людині тоді, як українці не згадали даного розуміння. І, нарешті, англійці стверджують, що ввічливість – це спосіб досягнення якоїсь своєї мети. На нашу думку, цей підхід дещо корелює із усвідомленням ввічливості українцями – як створенням позитивного іміджу, тобто позитивністю, що теж веде до досягнення мети. 18% українців вважають, що ввічливість – це вихованість і пристойність, які англійці вкладають у розуміння етикету.

Характеристики, які англійці надають ввічливій людині, багато в чому перегукуються із їхнім розумінням ввічливості, але все ж є певні зміни та уточнення. Так, англійці вважають, що ввічлива людина – це людина, яка:

- проявляє повагу, цікавість до інших – 80%;
- слідує за своєю мовою – 60%;
- використовує різні етикетні жести – 40%.

Українці ж охарактеризували ввічливу людину як таку, що:

- слідує за своєю мовою – 73%;
- володіє гарними манерами – 59%;
- поважає тих, з ким спілкується – 41%.

Англійці стверджують, що ввічлива людина повинна поважати, цікавитися, слухати інших людей, розуміти їх почуття та думки (be sensitive and aware), ставити інтереси іншої людини вище за свої, мати здоровий глузд (justpurecommonsense), бути прихильною до людей (a natural disposition to wards the pro social and surroundings), ставитися до кожного як до повноцінної людини, незважаючи не на які обставини (to view every individual as a human be in gregardless of the situation and what ever else might be on one's mind), бути неогоїстичною. Британці при цьому відмічають, що, коли людина це робить, прикидаючись (faking), надягаючи маску, щоб дійти згоди, вона все

рівно поводить себе ввічливо, тому що не звучить грубо. (Тобто у англійців більше дієслів для опису категорії, а у українців – прикметників, що буде показано нижче.)

Щодо мови спілкування, то англійці повинні контролювати свою мову, тон голосу, мову тіла (міміку, жести, вираз обличчя), показувати позитивність, шарм та харизму; говорити слова “*Вибачте*”, “*Дякую*”, “*Будь ласка*”, “*Чи можна...?*”, “*Чи могли б Ви...?*” (“*Excuse me*”, “*Thank you*”, “*Please*”, “*May I...?*”, “*Would you mind if...?*”).

Розглядаючи етикетні жести, британці говорять, що більшість із них вийшла із вжитку, і вважаються старомодними, наприклад, тримати двері відкритими перед леді, яка заходить в приміщення, піднімати капелюха, зустрічаючи свого знайомого, чи знімати капелюха в приміщенні, не класти лікті на стіл, кланятися. Але все ж в суспільстві ввічливим вважається рукоштовкування, не штовхатися, не видавати неприємних звуків та запахів, не стояти занадто близько до людей, культурно їсти, не пускати диму в чийсь обличчя. Важливим є те, що, дотримуючись всіх цих правил, людина проявляє найбільшу повагу до оточуючих її людей, що є центром поняття ввічливості серед англійців. Тобто англієць, який показує гарне ставлення, позитивність, розуміння, повагу, переймається в першу чергу турботами іншої людини, не нав’язує свої думки, навіть, якщо не згодний, не змушує ні до чого, говорить “*Дякую*” та “*Вибачте*”, є ввічливою людиною.

Відповідаючи на запитання, якою є ввічлива людина, українці використали, в порівнянні з англійцями, більшу кількість прикметників Так, найчастіше зустрічалися слова: *тактовна, позитивна, людяна, порядна, вихована*, також зустрічалися слова: *уважна, стримана, урівноважена, чуйна, добра, терпляча*. Інформанти зазначили, що людина повинна бути ввічливою від душі. І в цьому полягає відмінність між тлумаченням категорії *ввічливість* українською і англійською лінгвокультурними спільнотами – адже вище зазначалося, що для англійців “прикидатися ввічливим” і “бути ввічливим” є майже тотожними актами за своїми комунікативними наслідками, тоді як для українців щирість є однією із складових концепту ввічливість.

Найголовнішим для українців в комфортному спілкуванні є мова, яка повинна бути цензурною, нормативною, також обов’язкове вживання “чарівних слів” – таких, як “*Дякую*”, “*Спасибі*”, “*Будь ласка*”, “*Вибачте*”, а також слів привітання та прощання “*Добрий день*”, “*До побачення*”. Ввічлива людина не повинна підвищувати голос та грубіянити, а, навпаки, бути привітною та посміхатися.

Суттєвою відмінністю від розуміння ввічливості англійцями є шанобливе ставлення українців до людей похилого віку, старшого віку, до старших за чином та, взагалі, до незнайомих, що відображено у використанні в українській мові звертання на “*ВИ*”, що є очевидним проявом поваги та пошани. Також цікавим є те, що повагу українці показують, поступаючись місцем у транспорті людям похилого віку, що є ввічливим. В англійських анкетах таких відповідей немає, оскільки англійській культурі притаманна горизонтальна система відносин, в якій домінує рівність всіх членів суспільства, всі користуються однаковими правами і мають поважне ставлення, незалежно від віку чи соціального положення.

Ще однією вимогою до ввічливої людини є суворе дотримання правил етикету: правил поведінки в громадських місцях. Дане твердження українців співпадає з англійським розумінням ввічливості.

Щодо поваги, то тут варто відмітити той факт, що більша кількість українських інформантів наголосила на повазі до тих, з ким спілкуєшся, а не до всіх оточуючих людей, на чому акцентували увагу англійці. Проте були й такі відповіді, в яких сказано, що ввічливість включає в себе поважне ставлення не тільки до людей

старших за віком та посадою, а й до рівних собі. Не дарма народна мудрість говорить: “Стався до інших так, як бажаєш, щоб ставились до тебе”.

Ввічлива людина не змушує інших, а переконує співбесідника, показуючи переваги, які той може отримати. Даний погляд також має місце і в свідомості англійців, тобто є спільним для обох культур, хоча різним в відсотках – в англійців 20%, в українців – 5%.

Отже, в свідомості українців ввічлива людина – це людина, мова якої є нормативною та збагаченою “чарівними словами”, людина, яка поважає людей, старших за віком та посадою та дотримується правил етикету, є тактовною, позитивною, вихованою, завжди усміхненою.

Проаналізувавши отримані відповіді усіх інформантів, ми бачимо відмінність у сприйманні ввічливості англійцями та українцями, яка основана на різному тлумаченні слова “повага” в обох культурах. Щоб зрозуміти цю різницю, доцільно порівняти синонімічні ряди слова “повага” в даних мовах. Так, англійське слово “respect” (повага) має такі синоніми: *увага (consideration), повага (deference, esteem, regard)* [4]. Щодо синонімів українського слова “повага”, то в словнику вони представлені так: *пошана, шаноба, признання, книжн. респект.* [4]. Як можна побачити з наведеного матеріалу, в українській мові до слова “повага” немає синоніма “увага”, на відміну від англійської, де слова “повага” і “увага” є синонімами.

Англійська повага (respect) може бути як внутрішнім станом, так і зовнішнім проявом цього стану, і трактується як почуття захоплення, яке Ви маєте до когось через їхні особисті якості, їхні досягнення, їх статус і яке Ви показуєте, ставлячись до них ввічливо та доброзичливо (a feeling of admiration that you have for someone because of their personal qualities, their achievements, or their status, and that you show by treating the minapolite and kindway) [5]. Увага (consideration) завжди проявляється ззовні, відповідно до значення: гарна поведінка, яка показує, що Ви переймаєтесь почуттями і потребами інших людей (a kind way of behaving that shows you care about other people's feeling sand needs [5]; to show consideration for others.)

В українській мові слово “повага” має значення “почуття шани”, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чийх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось [3], слово “пошана”, яке є його синонімом, означає почуття поваги, що ґрунтується на визнанні великих чеснот, суспільної ваги або позитивних якостей кого-, чого-небудь і має зовнішній вияв почуття поваги до кого-, чого-небудь. [4] В англійській мові для вираження шани є слово *deference*, але в зв'язку з демократизацією суспільства і відносин дане слово в сучасній англійській мові набуло деякої негативної конотації. [2].

Зіставлення значень даних слів дає нам підставити зробити наступні висновки: для англійців повага (respect, consideration) – це увага до інших людей, яка проявляється в зовнішній турботі та зацікавленості почуттями і потребами інших людей, що досягається за допомогою гарних манер та гарної мови; в той час, як для українців повага – це прояв шани, шанування не до всіх людей, а до тих, кого ми знаємо і з ким спілкуємося, хто вартий такого ставлення (наприклад, люди похилого віку, керівники), що досягається теж за допомогою гарних манер та гарної мови.

Отже, розуміння ввічливості як поваги має різний зміст в обох культурах. З одного боку, ввічливість як увага до інших тлумачиться англійцями, і, з іншого боку, ввічливість як шана – українцями.

На нашу думку, ця відмінність корениться в тлумаченнях слова “ввічливий” в даних мовах. В англійській мові *ввічливий (polite)* значить показувати повагу до інших в манерах, поведінці, мові (showing regard for others, inmanners, speech, behaviour) [4],

мати чи показувати поведінку, яка є поважною і уважною до інших людей (having or showing behavior that is respectful and considerate of other people) [4]. Тлумачення слова *ввічливий* в українській мові звучить так: той, який дотримується правил пристойності, виявляє уважність, люб'язність [3]. Дані визначення пояснюють не лише різнонаправленість розуміння ввічливості як поваги в обох культурах, а й підтверджують результати нашого опитування, а саме те, що переважна більшість англійських інформантів розуміють ввічливість як повагу, цікавість до інших (80%), і, відповідно, українці розуміють ввічливість як дотримання правил етикету, тобто пристойності (60%).

Ще одне пояснення щодо різниці сприймання ввічливості двома культурами міститься в етимології слова *ввічливий*. Так, в українській мові слово “*ввічливий, увічливий*” похідне утворення від [увіч] “*наяву, в очі*” і має значення “*той, хто (завжди) перед очима*” [1, с. 14]. На нашу думку, це вплинуло на трактування ввічливості як шани, тобто пошани до того, кого ти бачиш, а не до всіх людей. Англійське ж слово *ввічливий (polite)* походить від латинської форми дієприкметника минулого часу “*politus*”, що значить “*відполірований*” (“*polished, made smooth*”) [4]. Це значення збереглося в деяких словосполученнях *polished behaviour*, що означає буквально “*відполірована поведінка*”, тобто *бездоганна поведінка; polished manners – витончені манери*. Виходячи з початкового значення даного слова, для нас стає зрозумілим важливість для британців гарної поведінки, гарних манер. Таким чином, етимологічне значення слова “*ввічливий*” та значення, якого слово набуло з розвитком, відображене в свідомості української і англійської лінгвокультурних спільнот та впливає на нетотожне розуміння ними категорії ввічливості.

Отже, у результаті проведеного нами дослідження можна зробити висновки про відмінність усвідомлення й тлумачення ввічливості як етнокультурної категорії, що впливає на комунікативні конвенції комунікативної поведінки англійців і українців. Для українців ввічливість – це прояв пошани до людей, з якими спілкуєшся, до людей старших за віком, що досягається за допомогою гарної мови, гарних жестів, гарної поведінки. Англійці ж вважають, що ввічливість – це прояв уваги та поваги до почуттів, потреб всіх людей, що також досягається за допомогою гарної мови, гарних жестів, гарної поведінки. Тобто, якщо представити категорію (концепт) ввічливість у вигляді фрейму, то інструментально-орудійна частина фрейму буде збігатися у мовній і комунікативній свідомості англійців і українців, а центральна пропозиційна частина відрізнятися за своїм змістом.

Перспективою розвитку даної проблематики є дослідження лінгвістичних засобів вираження ввічливості в українській мові в порівнянні з англійською.

Л і т е р а т у р а :

1. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. : О. С. Мельничук та ін. – К. : Наук. Думка, 1983 – (Словники України). – Т. 6: У-Я / уклад. Г. П. Півторак та ін. – 2012. – 568 с.
2. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации / Т. В. Ларина. – Режим доступа : http://www.k2x2.info/jazykoznanie/kategorija_vezhlivosti_i_stil_kommunikacii/index.php
3. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) / Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
4. AbbyLingvo [Електронний ресурс]. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): 12 см. – Систем. вимоги: Pentium: 32 MbRAM; Microsoft® Windows 8, 7, Vista, XP – Назва з контейнера.
5. MacmillanEnglishDictionary / Accessmode: <http://www.macmillandictionary.com/>

Сергиенко Е. П. Вежливость как этнокультурная категория языкового сознания англичан и украинцев.

Данная статья посвящена изучению отображения вежливости в сознании англичан и украинцев. Для украинцев вежливость – это проявление почтения к людям, с которыми общаешься, людям, старшим по возрасту. Англичане считают, что вежливость – это проявление уважения и внимания к чувствам и нуждам всех людей. Представители обеих культур осуществляют свои цели посредством красивой речи, красивых жестов и хорошего поведения.

Ключевые слова: вежливость, внимание, почтение, уважение.

Serhiyenko K. P. Politeness as Ethno-Cultural Category of Linguistic Consciousness of the English and the Ukrainians.

The article is dedicated to the way the English and the Ukrainians understand the concept of politeness. The Ukrainians regard politeness as showing deference to the close people and elderly people. The English think that politeness consists of showing respect and consideration. The representatives of both cultures achieve their aim due to the appropriate language, polished manners and polished behavior.

Keywords: consideration, politeness, deference, respect.

Ситникова Е. В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ВНУТРЕННИЙ ЛЕКСИКОН ЧЕЛОВЕКА В ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Смена парадигмы научного знания, возникновение новых направлений развития лингвистики, выявление среди средств познавательной деятельности вербальных овнешнений, делающих внутренний лексикон человека доступным для анализа, обусловили его рассмотрение в свете современных антропоцентрических теорий. В данной статье внутренний лексикон человека рассматривается с позиций психолингвистики.

Ключевые слова: внутренний лексикон человека, психолингвистика, лексический компонент речевой способности человека, языковое сознание, этноязыковое сознание, свободный ассоциативный эксперимент, языковые маркеры национально-культурного сознания.

Актуальность исследования. Одним из основных вопросов лингвистики, рассматриваемых в рамках современной антропоцентрической парадигмы, является речевая способность человека, обуславливающая возможность внутриязыкового и межъязыкового общения. Исследователи пытаются выявить те признаки и связи, которые лежат в основе упорядоченности единиц внутреннего лексикона и благодаря которым человек может с удивительной быстротой понимать воспринимаемое слово или находить именно то слово, которое адекватно соответствует замыслу его собственного высказывания.

Постановка проблемы. Большое разнообразие подходов к трактовке внутреннего лексикона человека и наличие противоречивых мнений по ряду фундаментальных проблем, без решения которых установление специфики внутреннего лексикона и принципов его функционирования представляются невозможными, побуждает кратко рассмотреть динамику основных подходов к интерпретации лексического компонента речевой способности человека.

Цель исследования. В данной статье внутренний лексикон человека рассматривается с позиций психолингвистики. В соответствии с указанной целью необходимо решить следующие задачи:

- определить понятие внутреннего лексикона человека;
- установить специфику единиц внутреннего лексикона человека и выявить